

Наукові інтереси: виховання естетичної культури студентів, розвиток творчості майбутніх фахівців.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR
MIROSHNICHENKO Valentyna Ivanivna – Doctor of Pedagogy, Professor, Professor of the Pedagogy

Department National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.

Scientific interests: education of aesthetic culture of students, development of creativity of future specialists.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2025 р.

УДК 37 (091) «18/19»

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-217-39-42

ОКОЛЬНИЧА Тетяна Володимирівна –

доктор педагогічних наук, професор,
 професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти
 Центральноукраїнського державного університету
 імені Володимира Винниченка
 ORCID: <https://orcid.org/000-0003-3740-2495>
 e-mail: t.vladimirovna.75@ukr.net

БОСИЙ Олександр Михайлович –

аспірант кафедри педагогіки та спеціальної освіти
 Центральноукраїнського державного університету
 імені Володимира Винниченка
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8849-3932>
 e-mail: obosyi@cuspu.edu.ua

ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ У ТРАДИЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ»

У статті розкрито зміст, визначальні характеристики та традиційні механізми категорії «соціалізація молоді у традиційному суспільстві».

Соціалізацію молоді в українському традиційному суспільстві XIX – першої чверті XX ст. розглянуто як процес засвоєння індивідом основних навичок життєзабезпечення та норм поведінки, певної системи знань, норм та цінностей, що дозволяло йому функціонувати повноправним членом суспільства та важливий механізм збереження етнічної традиції, підтримання стабільності усїєї соціальної структури селянської спільноти. Соціалізація включала як соціально-контрольовані процеси цілеспрямованого впливу на особистість, так і стихійні, спонтанні процеси, що впливали на її формування.

Визначено, що однією з визначальних характеристик соціалізації є система статево-вікової стратифікації, що властиво всім традиційним суспільствам.

Статево-вікова стратифікація включає такі елементи: нормативні критерії віку, тобто вікову термінологію; аскриптивні вікові якості, або вікові стереотипи, – риси і властивості, приписувані і програмовані особам певного віку як уявної норми; символізацію вікових процесів – уявлення про те, як повинен відбуватися розвиток і перехід індивіда з однієї вікової стадії в іншу; вікові ритуали, за допомогою яких структурується життєвий цикл; 5) вікову субкультуру – специфічний набір ознак і цінностей.

Статево-вікову структуру українського традиційного суспільства у XIX – першій чверті XX ст. авторами розглянуто як неформалізований інститут, що зумовлював відповідні розрізняльні ознаки в культурі, поведінці та функціях і призводить до виокремлення відповідних статево-вікових груп: дітей, молоді, одружених чоловіків та жінок, літніх людей.

В українському традиційному суспільстві до статево-вікової категорії сільської молоді належали дівчата та хлопці з 14–15 років до моменту їх одруження. У цьому віці молодь вступала в громадське життя.

Авторами визначено основну прикмету молодіжного середовища у традиційному суспільстві – ідея групування, що базувалася на певній системі групових цінностей, в основі яких лежав поділ на «своїх» і «чужих».

Виокремлено традиційний механізм соціалізації молоді – засвоєння норм, еталонів поведінки, поглядів, стереотипів, які характерні для її сім'ї та найближчого оточення.

Наголошено, що за народними віруваннями соціалізація індивіда в кожному новому статусі передбачала чергове втручання в його «природні» характеристики. Таким чином здійснювався наступний крок до його окультурення, а переведення біологічних процесів у сферу умовного і символічного дозволяло керувати ним за допомогою ритуалу.

Ключові слова: традиційне суспільство, соціалізація, молодь, традиційний механізм соціалізації молоді, статево-вікова структура українського традиційного суспільства, визначальні характеристики соціалізації.

OKOLNYCHA Tetiana Volodymyrivna –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the
 Department of Pedagogy and Special Education of Volodymyr
 Vynnychenko Central Ukrainian State University
 ORCID: <https://orcid.org/000-0003-3740-2495>
 e-mail: t.vladimirovna.75@ukr.net

BOSYI Oleksandr Mykhailovych –

postgraduate student of the Department
 of Pedagogy and Special Education
 of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8849-3932>
 e-mail: obosyi@cuspu.edu.ua

THE CONTENT OF THE CATEGORY «SOCIALIZATION OF YOUTH IN TRADITIONAL SOCIETY»

The article reveals the content, defining characteristics and traditional mechanisms of the category «socialization of youth in a traditional society».

The socialization of youth in Ukrainian traditional society of the nineteenth – the first quarter of the twentieth century is interpreted as the process of mastering by an individual the basic skills of life support and norms of behavior, a certain system of knowledge, norms and values, which allowed him to function as a full member of society and an important mechanism for preserving ethnic tradition, maintaining the stability of the entire social structure of the peasant community. Socialization included both socially controlled processes of purposeful influence on the personality, and elemental, spontaneous processes that influenced its formation.

It has been determined that one of the defining characteristics of socialization is the system of gender-age stratification, which is characteristic of all traditional societies.

Gender-age stratification includes the following elements: normative criteria of age, that is, age terminology; ascriptive age qualities, or age stereotypes, are features and properties attributed and programmed to persons of a certain age as an imaginary norm; symbolization of age processes – an idea of how the development and transition of an individual from one age stage to another should occur; age rituals, through which the life cycle is structured; age subculture – a specific set of characteristics and values.

The gender-age structure of Ukrainian traditional society in the nineteenth – the first quarter of the twentieth centuries was considered by the authors as a non-formalized institution that determined the relevant discriminative features in culture, behavior and functions and led to the separation of the relevant sex-age groups, that is children, youths, married men and women, seniors.

The sex-age category of rural youth in traditional Ukrainian society encompassed girls and boys aged 14–15 until they were married. Young people entered public life at this age.

According to the authors, the youth environment in traditional society is characterized by group formation that is based on a system of group values and the division into «own» and «strangers».

The traditional mechanism of socialization for youth is to assimilate norms, standards of behavior, views, and stereotypes that are characteristic of their family and the immediate environment.

It is emphasized that according to popular beliefs, the socialization of individuals in each new status provides for another intervention in their «natural» characteristics. Thus, the next step was taken towards cultivating it, and the transfer of biological processes into the sphere of the conditional and symbolic made it possible to control it through ritual.

Key words: *traditional society, socialization, youth, traditional mechanism of youth socialization, the sex-age structure of Ukrainian traditional society, defining characteristics of socialization.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Важливість місця української етнічної педагогіки в сучасній педагогічній науці визначається наявністю проблеми збереження національної самобутності та національної культури, яка завжди була однією з найважливіших протягом історично складного розвитку нашої держави. Педагогічна наука не може стояти осторонь і бере активну участь в обговоренні та вирішенні цієї проблеми, від якої, значною мірою залежить прогрес розвитку суспільства, успіх державотворення.

На виховних традиціях базується процес соціалізації, що передбачає засвоєння особистістю соціокультурного досвіду, успадкування, укорінення в минулому, що дає можливість їй орієнтуватися у світі. Саме з юністю, що вирізняється та символізується в кожній культурній традиції, пов'язані найбільш інтенсивні процеси соціалізації індивіда. Соціалізація молодої особистості сприяє культурно-історичному шляхові нації і водночас спирається на нього, адже молодь є рушійною силою суспільства в майбутнє.

Усвідомлення суспільством проблем національного самозбереження та виживання сприяє до етнокультурного спрямування процесів соціалізації молоді, як наслідок – формування національної ідентичності особистості. Вищим рівнем такого становлення є національне самовизначення особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних українських етнографічних дослідженнях проблеми дотичні до соціалізації молоді, зокрема зміст і специфіка ініціацій в українців, питання гендерної соціалізації у дівчат, особливості молодіжної обрядовості та статевікової стратифікації українців розкрили В. Балушок, В. Борисенко, Г. Бондаренко, О. Боряк, Л. Боса,

Н. Гаврилук, А. Забловський, О. Кісь, І. Щербак та ін.

Соціокультурні аспекти соціалізації молоді, символізація в молодіжній культурі розкриті дослідниками Є. Омельченко, С. Щегловою, Т. Щепанською.

У сучасній історико-педагогічній науці частково звертають увагу на вивчення процесу виховання української молоді у традиційному суспільстві, статевікової та гендерної стратифікації українців М. Воровка, Н. Коляда, Т. Кочубей, О. Плахотник, О. Цокур.

Проте в історико-педагогічному ключі проблема соціалізації української молоді в українському традиційному суспільстві ХІХ – першої чверті ХХ століття, вивчалася недостатньо й узагальнюючих праць поки що немає.

Мета статті – розкрити зміст, визначальні характеристики та традиційні механізми категорії «соціалізація молоді у традиційному суспільстві»

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціалізація особистості детермінована культурою етносу, яка по суті є моделлю світу – природного, соціального і ціннісного. В кожній людині етнос передає особливий екзистенційний потенціал, в якому знання є лише одним із компонентів, а суттю є національна форма соціальності.

Розглядаючи феномен соціалізації молоді у нашому дослідженні ми враховуємо культуру українського традиційного суспільства. Метою соціалізації у такому суспільстві є збереження та відтворення існуючих норм.

Головними агентами соціалізації у традиційному суспільстві є:

- сім'я;
- національна культура;
- товариство однолітків (становлення соціально-психологічних відносин: рольових, емоційно-оцінювальних, особистісно-сміслових;

- організації.

Однією з визначальних характеристик соціалізації є система статево-вікової стратифікації, що властиво всім традиційним суспільствам.

Статево-вікова стратифікація включає такі елементи:

1) нормативні критерії віку, тобто вікову термінологію;

2) аскриптивні вікові якості, або вікові стереотипи, – риси і властивості, приписувані і програвані особам певного віку як уявної норми;

3) символізацію вікових процесів – уявлення про те, як повинен відбуватися розвиток і перехід індивіда з однієї вікової стадії в іншу;

4) вікові ритуали, за допомогою яких структурується життєвий цикл;

5) вікову субкультуру – специфічний набір ознак і цінностей [2; 3; 9].

Статево-вікову структуру українського традиційного суспільства у XIX – першій чверті XX ст. розглядаємо як неформалізований інститут, що зумовлював відповідні розрізнявальні ознаки в культурі, поведінці та функціях і призводить до виокремлення відповідних статево-вікових груп: дітей, молоді, одружених чоловіків та жінок, літніх людей.

Статево-вікова категорія молодь – це один з ресурсів, що є в кожному суспільстві, від мобілізації яких залежить його життєздатність. Молодь виконує функцію оживляючого посередника соціального життя. Для вивчення проблеми соціалізації молоді необхідно уточнити термін «молодь».

Молодь – соціально-демографічна група із характерними для неї віковими, соціально-психологічними особливостями і соціальними цінностями, які обумовлюються рівнем соціально-економічного, культурного розвитку, особливостями соціалізації в українському суспільстві. Серед факторів соціологічного визначення «молоді» вчені виділяють:

- вікові межі і соціально-педагогічні особливості;

- специфіку соціального статусу, рольових функцій, соціокультурної поведінки;

- процес соціалізації як об'єднання соціальної адаптації та індивідуалізації [3; 9].

Для вивчення молоді як особливої групи в контексті категорій культури дослідники вважають необхідним врахування вікового символізму, який охоплює такі взаємопов'язані елементи:

- нормативні критерії віку, тобто прийняту культурою термінологію, періодизацію життєвого циклу, а також вказівки щодо діяльності і завдань його головних етапів;

- аскриптивні вікові властивості, вікові стереотипи – властивості, приписані культурою особам певного віку, що постають для них як норма;

- символізація вікових процесів – уявлення про те, як відбувається зростання, розвиток і перехід індивіда з однієї вікової стадії до іншої;

- вікові обряди – ритуали, за допомогою яких культура структурує життєвий цикл та оформлює взаємини вікових верств, класів та груп;

- вікова субкультура – специфічний набір ознак та цінностей, за яким представники певної вікової верстви усвідомлюють та стверджують себе як «ми», що відмінне від усіх інших вікових груп [3; 9].

В українському традиційному суспільстві до статево-вікової категорії сільської молоді належали дівчата та хлопці з 14–15 років до моменту їх одруження. У цьому віці молодь вступала в громадське життя [1; 4; 5; 6; 7; 8].

Одна з прикмет молодіжного середовища у традиційному суспільстві – ідея групоутворення, що базувалася на певній системі групових цінностей, в основі яких лежав поділ на «своїх» і «чужих». Нові цінності засвоювалися через формування картини світу [1; 4; 5; 6; 7; 8].

Традиційним механізмом соціалізації молоді є засвоєння норм, еталонів поведінки, поглядів, стереотипів, які характерні для її сім'ї та найближчого оточення.

Отже, соціалізацію молоді в українському традиційному суспільстві XIX – першій чверті XX ст. трактуємо як процес засвоєння індивідом основних навичок життєзабезпечення та норм поведінки, певної системи знань, норм та цінностей, що дозволяло йому функціонувати повноправним членом суспільства та важливий механізм збереження етнічної традиції, підтримання стабільності усїєї соціальної структури селянської спільноти. Соціалізація включала як соціально-контрольовані процеси цілеспрямованого впливу на особистість, так і стихійні, спонтанні процеси, що впливали на її формування.

Складником соціалізації у традиційному суспільстві є процес виховання, що сприяє підвищенню її ефективності. Якщо в широкому значенні виховання розуміють, як функцію людського суспільства, що передбачає передання молодшому поколінню накопичених цінностей, то поняття «традиційне виховання» в етнографії та педагогіці часто розуміють як синонім до поняття «народна педагогіка», тому під вихованням української молоді XIX – першій чверті XX ст. розуміємо цілеспрямований вплив на оволодіння духовно-соціальним і трудовим досвідом поколінь, за допомогою якого індивіду намагалися прищепити бажані риси та властивості у ході соціально-педагогічної взаємодії дорослих і молоді у процесі їх спільної життєдіяльності.

Важливим моментом є те, що за народними віруваннями соціалізація індивіда в кожному новому статусі передбачала чергове втручання в його «природні» характеристики. Таким чином здійснювався наступний крок до його окультурення, а переведення біологічних процесів у сферу умовного і символічного дозволяло керувати ним за допомогою ритуалу.

У першій чверті XX ст. в процесі соціалізації молоді відбувалися зміни, спостерігалися небезпечні тенденції зникнення традиційної і наступ уніфікованої культури міста на село. Автохтонна культура в Україні занепадала. Національний гніт призвів до того, що вже на початку XX ст. корінні жителі ледь-ледь пам'ятали про те чийх батьків вони діти. Спостерігалася «російщина»,

відбувалося переслідували за читання українських книжок. Молодь забувала свою історію і традиції.

Натомість численні військові містечка були розплідниками примітивної трактирної культури, яку підтримували державці, хоча вона відлучала українську молодь від духовних цінностей традиційної звичаєво-обрядової культури, котра зберігалась лише в старих українських селах і переходила в латентну форму.

Та все ж, не зважаючи на потужну русифікаційну політику, сила української культури в кінці XIX – на початку XX ст. залишалась досить значною.

Особливе значення мала актуалізована історична пам'ять в період руйнації традиційного суспільства, тож спостерігаємо певний парадокс: стираються етнографічні риси, але національна свідомість зростає. Національно свідомі частина української інтелігенції сама захопившись історичною спадщиною свого народу, актуалізувала її для населення. Професійна діяльність українських науковців мала громадянське спрямування, що значною мірою слугувало соціалізаційним завданням формування масової свідомості українців.

Становлення національної інтелігенції, масове захоплення історією, фольклором та етнографією сприяло також і активізації громадського життя української молоді. Українська інтелігенція сприяла зростанню різноманітних культурно-просвітницьких гуртків, організацій, кооперативів, артілей. Створювались читальні, школи, курси, здійснювались благодійні заходи, через аматорські театральні вистави поширювались українські ідеї.

Висновок та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, період соціалізації молоді – це період прискороного засвоєння елементів суспільного середовища шляхом підвищення швидкості збільшення інформації і розширення її розмаїтості.

Перспективою подальших розвідок напрямку є вивчення чинників соціалізації української молоді (XIX – перша чверть XX століття).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Єфіменко А. Дослідження народного життя. К., 1884. 382 с.
2. Жмуд Н. В. Етнічні стереотипи статевого виховання та поведінки. *НТЕ*. 2003. № 3. С. 78–82.
3. Забловський А. Соціалізація дитини в традиційній культурі українців XIX – поч. XX століть: ритуально-аритуальні аспекти. *Вісник Київ. ун-ту імені Т. Шевченка*. К., 2004. Вип. 74–76. С. 76–80.
4. Записки етнографічного товариства. К.: Укр. Акад. наук, 1920. Кн. 1. 63 с.
5. Збірки сільської молодіжні на Україні. *Матеріали до української етнології*. Львів, 1918. Т. XVIII. С. 170–275.
6. Камінський В. Парубоцькі громади на Херсонщині, як звичаєво-правничий інститут. *Києвская Старина*. 1887. VIII. С. 769–771.
7. Касяненко І. Молодецькі звичаї в селі Боярці Київського повіту. *Києвские губернские ведомости*. 1850. № 44. С. 354–358.

8. Косташук В. Парубоцька громада в селі Тулові на Покуттію, в Галичині. *Побут*. 1929. Ч. 4–5. С. 21–35.

9. Сявавко Є. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку. К.: Наукова думка, 1974. 152 с.

REFERENCES

1. Iefimenko, A. (1884). *Doslidzhennia narodnoho zhyttia* [Study of folk life]. Kyiv. [in Ukrainian]
2. Zhmud, N. V. (2003). *Etnichni stereotypy statevoho vykhovannia ta povedinky*. [Ethnic stereotypes of sexual education and behavior]. Vinnitsa. [in Ukrainian]
3. Zablovskiy A. (2004). *Sotsializatsiia dytyny v tradytsiinii kulturi ukrainsiv XIX – poch. XX stolit: rytualno-arytualni aspekty*. [Socialization of a child in the traditional culture of Ukrainians XIX – beginning. XX centuries: ritual and ritual aspects]. Kyiv. [in Ukrainian]
4. Zapysky etnografichnoho tovarystva (1920). [Notes of the Ethnographic Society]. Kyiv. [in Ukrainian]
5. Zbirky silskoi molodizhy na Ukraini *Materialy do ukrainskoi etnologii*. (1918). [Gatherings of rural youth in Ukraine. Materials for Ukrainian ethnology]. Lviv. [in Ukrainian]
6. Kaminskyi, V. (1887). *Parubotski hromady na Khersonshchyni, yak zvychaievo-pravnychiy instytut*. [Parubotsk communities in the Kherson region as a customary and legal institution]. Kyiv. [in Ukrainian]
7. Kasianenko, I. (1850). *Molodetski zvychai v seli Boiartsi Kyivskoho povitu*. [Molodetsky customs in the village of Boyartsi, Kyiv County]. Kyiv. [in Ukrainian]
8. Kostashchuk V. (1929). *Parubotska hromada v seli Tulovi na Pokuttii, v Halychyni*. [Parubotsk community in the village of Tulovi on Pokuttya, in Halychyna]. Kyiv. [in Ukrainian]
9. Siavavko Ye. (1974). *Ukrainska etnopedahohika v yii istorychnomu rozvytku*. [Ukrainian ethnopedagogy in its historical development]. Kyiv. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ОКОЛЬНИЧА Тетяна Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: дослідження історико-педагогічних процесів України.

БОСІЙ Олександр Михайлович – аспірант кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: дослідження історико-педагогічних процесів України.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

OKOLNYCHA Tetiana Volodymyrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy and Special Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: research of historical and pedagogical processes of Ukraine.

BOSYI Oleksandr Mykhailovych – postgraduate student of the Department of Pedagogy and Special Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: research of historical and pedagogical processes of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 07.01.2025 р.